

Βιοηθική και βιοθεολογία

«Ἔδει δέ τόν ἄνθρωπον πρῶτον γενέσθαι
καί γενόμενον αὐξήσαι
καί αὐξήσαντα ἀνδρωθῆναι
καί ἀνδρωθέντα πληθυνθῆναι
καί πληθυνθέντα ἐνισχυῶσαι
καί ἐνισχυθέντα δοξασθῆναι
καί δοξασθέντα ἰδεῖν τόν ἑαυτοῦ δεσπότην».

* * *

Ἡ βιοηθική, ὅπως ἀναπτύχθηκε στήν Δύση, προσπαθεῖ νά θέσει μερικούς φραγμούς καί ὄρους, οἱ ὅποιοι βέβαια εἶναι ἀναγκαῖοι, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τήν ἔκρηξη τῆς βιοτεχνολογίας μέ τίς πιθανές ἀνεξέλεγκτες συνέπειές της, εἰδικά στά χέρια ὑπερφίαλων ἀνθρώπων. Ὅμως ἡ βιοηθική στηριγμένη στήν Ὁρθόδοξη Παράδοση (ὀρθόδοξη βιοηθική) προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερο γιά νά ἀντιμετώπιση τόν πόνο, τήν ἀγωνία, τά πνευματικά καί ὑπαρξιακά ἐρωτήματα, πού προέρχονται ἀπό τήν ζωή καί τόν θάνατο, τά ὀριακά αὐτά σημεῖα, στά ὅποια βρίσκεται συχνά ὁ ἄνθρωπος καί γενικά νά ἐντοπίση ποιός εἶναι ὁ σκοπός τοῦ ἀνθρώπου. Ἐρωτήματα ὅπως τί εἶναι ἡ ζωή, τί εἶναι ὁ θάνατος, γιατί ὁ πόνος στήν ζωή μας, τί εἶναι ἐλευθερία, τί θά πῆ δικαίωμα στήν ζωή, πῶς ὁ πόνος πολλές φορές εἶναι εὐεργετικότερος ἀπό τήν λεγομένη εὐτυχία, εἶναι βασικά ἐρωτήματα, πού πρέπει νά ἀπασχολήσουν τόν ἄνθρωπο, πέρα ἀπό μερικούς ἠθικούς καί δεοντολογικούς κανόνες συμπεριφορᾶς. Ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι μιά μηχανή γιά νά καθορίζεται ἀπό γενικούς κανόνες, ἀλλά εἶναι πρόσωπο, μοναδικό καί ἀνεπανάληπτο...

...Εἶναι φανερό ὅτι ἡ ὀρθόδοξη βιοηθική δέν ἀρκεῖται καί δέν ἐξαντλεῖται μόνον στήν νομική καί ἠθική ἀντιμετώπιση τῶν

προβλημάτων, αλλά προχωρεί στην ὀρθόδοξη θεολογική ἀντιμετώπιση καί, κυρίως, ἐξασκεῖ μιά ποιμαντική μέ σκοπό νά μήν παρατείνεται ἀπλῶς ἡ ζωή, ἀλλά νά βοηθηταί ὁ ἄνθρωπος νά ὑπερβῆ τόν θάνατο καί νά φθάσῃ στήν θέωση τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος.

Ἡ νοσηλεία ἀσθενῶν στίς ΜΕΘ δημιουργεῖ πολλά προβλήματα ἠθικῆς τάξεως. Θά μνημονεύσουμε μερικά ἀπό αὐτά.

Τό ἕνα εἶναι ὅτι οἱ περισσότεροι ἀσθενεῖς πού εἰσάγονται στίς ΜΕΘ βρίσκονται σέ καταστολή καί εἶναι διασωληνωμένοι, ὅποτε δέν μποροῦν νά ἀποφασίσουν γιά τίς περαιτέρω κινήσεις. Εἶναι ἐπόμενο ὅτι ἡ ἀπώλεια «προσωπικῆς συνείδησης» ἀναπληρώνεται ἀπό τήν «κοινωνική συναίνεση» καί στήν προκειμένη περίπτωση ἀπό τήν συναίνεση τῶν συγγενῶν. Βέβαια, στήν περίπτωση τοῦ λεγομένου «ἐγκεφαλικοῦ θανάτου» δέν πρέπει νά ἰσχύῃ ἡ λεγομένη «εἰκαζομένη συναίνεση» τῶν ἀσθενῶν.

Τό ἄλλο εἶναι ἡ κατάσταση τῶν συγγενῶν τῶν ἀσθενῶν πού νοσηλεύονται στίς ΜΕΘ. Ὁ χῶρος τοῦ θαλάμου ἐντατικῆς θεραπείας δέν προσφέρεται γιά πολλές καί πολύωρες ἐπισκέψεις, ὅποτε οἱ συγγενεῖς συνωθοῦνται στίς αἴθουσες ἀναμονῆς γιά πολλές ὥρες μέσα σέ μιά κατάσταση ἀγωνίας, ψυχολογικῆς ἀνασφάλειας, σοκαρίσματος, φόβου κλπ. Πάντως εἶναι μιά εὐκαιρία γιά τούς συγγενεῖς νά ἐκδηλώσουν τήν ἀγάπη τους πρός τούς ἀσθενεῖς, νά προσεύχωνται καί νά ἀποκαθιστοῦν καί μεταξὺ τους τίς διαταραγμένες σχέσεις τους. Ἐπ' οὐδενί λόγῳ πρέπει νά διαπληκτίζωνται ἢ καί νά λαμβάνουν ἀποφάσεις γιά τούς ἀσθενεῖς τους μέ βάση τά οἰκονομικά συμφέροντα.

Καί τό τρίτο πρόβλημα ἠθικῆς καί πνευματικῆς ἀντιμετώπισεως εἶναι ἐκεῖνο πού σχετίζεται μέ τό νοσηλευτικό προσωπικό. Εἶναι πράγματι δύσκολη ἡ ἐργασία τους καί ἀπαιτεῖται προσοχή, σοβαρότητα, εὐγένεια, εὐαίσθησία καί ψυχραιμία. Πέρα ἀπό αὐτά τά θεωρούμενα ὡς «ἐπαγγελματικά» προσόντα θά πρέπει, τοῦλάχιστον ὅσοι πιστεύουν στόν Θεό, νά στέκονται

μέ προσευχητική διάθεση μπροστά στον ασθενή. Οί ευαίσθητες κινήσεις, ή προσευχή για τους ασθενείς βοηθούν αποτελεσματικά. Έπειδή οι ασθενείς πού βρίσκονται στις ΜΕΘ δέν μπορούν νά προσευχηθούν, ούτε καί οί συγγενείς μπορούν νά βοηθήσουν, έπειδή δέν τους έπιτρέπουν νά παρίστανται, οί νοσηλευτές θά πρέπει νά στέκονται ώς άγγελοί προσευχής καί καλωσύνης. Εΐναι εκείνοι πού παραστέκονται δίπλα στους ανθρώπους αυτούς πού εΐναι μελλοθάνατοι, πού αντιμετωπίζουν τό μυστήριο του θανάτου, μέ όλες τίς συνέπειες, εΐναι οί μόνοι πού βρίσκονται στους ανθρώπους αυτούς στίς τελευταίες ώρες τής ζωής τους.

Συμπερασματικά πρέπει νά πούμε ότι ή επιστήμη μέ τά επιτεύγματά της πρέπει νά βοηθήση τόν άνθρωπο νά έχη ποιότητα ζωής, άλλ' όμως δέν μπορεί νά τόν κάνη νά πεθάνη χωρίς συνείδηση καί χωρίς προσευχή. Πρέπει νά τόν βοηθήση, ιδιαίτέρως τόν Χριστιανό, μέχρις ενός σημείου καί στήν συνέχεια, ασκώντας συντηρητική άγωγή, πρέπει νά τόν αφήνη για νά προετοιμάζεται για τήν συνάντησή του μέ τόν Χριστό, όταν βέβαια τό θέλη αυτό ο ίδιος ο ασθενής, γιατί δέν μπορεί ποτέ νά παραβιάζεται ή έλευθερία του. Άλλά καί ο ασθενής δέν πρέπει νά επιλέγη αυτόν τόν τρόπο του «φυσικού θανάτου» από άρνηση στήν ιατρική επιστήμη, αλλά από γνώση ότι υπάρχουν καί όρια στίς ανθρώπινες προσπάθειες καί ότι στο τέλος πρέπει νά αφήνεται στά χέρια του Θεού μέ άπόλυτη πίστη σέ Αυτόν.

Ο Χριστιανός γνωρίζει ότι ο θάνατος εΐναι τό τέλος τής βιολογικής ζωής, αλλά δέν εΐναι τό τέλος τής ζωής, ή όποία συνεχίζεται καί μετά τόν θάνατό του, όπως διδάσκει ή Όρθόδοξη Χριστιανική Παράδοση. Τόσο ή βιολογική ζωή όσο καί ο βιολογικός θάνατος πρέπει νά έχουν νόημα καί μάλιστα νόημα χριστιανικό. Όταν χάνεται αυτό τό νόημα τότε ο άνθρωπος χάνει τόν σκοπό καί τόν προορισμό του.

Βιοηθική καί βιοθεολογία

Τό δημογραφικό πρόβλημα είναι μιὰ ἀπειλή γιά τήν πατρίδα μας. Διάφορες στατιστικές ἔρευνες πού βλέπουν τό φῶς τῆς δημοσιότητας ἐντοπίζουν τόν μεγάλο προβληματισμό τόσο στόν κοινωνικό ὅσο καί στόν ἐθνικό τομέα. Καί, βεβαίως, ἡ Πολιτεία πρέπει νά λάβη σοβαρά μέτρα γιά τήν θεραπεία τοῦ τεραστίου αὐτοῦ προβλήματος. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἄλλοι, ἀρμοδιότεροι ἀπό μένα, θά ἀναφερθοῦν διεξοδικά στό σημεῖο αὐτό.

“Ὅμως, τήν Ἐκκλησία περισσότερο τήν ἐνδιαφέρει ὁ ἄνθρωπος καί τά πάθη τά ὁποῖα ὑπάρχουν μέσα του καί αὐτά ἐντοπίσθηκαν στήν εἰσήγηση αὐτή. Ἡ Ἐκκλησία βλέπει τό θέμα αὐτό ὄχι τόσο κοινωνικά καί ἐθνικά - φυλετικά, ἀλλά προσωπικά· βλέπει τόν κάθε ἄνθρωπο ἐκκλησιαστικά καί, κυρίως, θεολογικά. Συνδέει τό θέμα αὐτό μέ τά ἐρωτήματα: τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, γιατί ἔρχεται στήν ὕπαρξη, ποιός εἶναι ὁ δημιουργός του, ποῖο εἶναι τό νόημα τῆς ζωῆς, ποιά εἶναι ἡ κατάληξή του, πῶς ζῆ στήν ἱστορία καί τήν μεταίστορία κλπ.

Καί ἐπειδή ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι θεραπευτήριο, πνευματικό νοσοκομεῖο πού θεραπεύει τόν ἄνθρωπο, τόν ἐντάσσει μέσα στόν χῶρο της καί τόν καθιστᾷ μέλος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, γι’ αὐτό καί βλέπει τό δημογραφικό πρόβλημα μέσα ἀπό τήν προοπτική αὐτή. Αὐτό σημαίνει ὅτι θεραπεύει τά πάθη πού διακρίνουν τόν ἐμπαθῆ ἄνθρωπο καί τόν ἀναγεννᾷ πνευματικά. Διότι ὁ ἐμπαθής ἄνθρωπος εἴτε ἀρνεῖται τήν γέννηση παιδιῶν, εἴτε φέρνει στόν κόσμο παιδιά τά ὁποῖα στήν συνέχεια ἐγκαταλείπει, μέ ἀποτέλεσμα νά γίνουν ἐπικίνδυνα γιά τήν κοινωνία, εἴτε φονεύει παιδιά ἄλλων, εἶναι πηγή ἀνωμαλίας στήν κοινωνία. “Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δέν ἱκανοποιῆ τόν ὑπαρξιακό του στόχο, τήν ὑπαρξιακή του πείνα καί δίψα, ὅταν δέν ἔχη νόημα ζωῆς, ἀλλά μᾶλλον ζῆ σέ μιὰ ὑπαρξιακή ἀνυπαρξία καί ὅταν ἡ ζωή του κινῆται μέσα στήν ὑπαρξιακή ἀγωνία τοῦ θανάτου καί

μάλιστα σέ μιά ιδιότυπη καί ιδιόμορφη υπαρξιακή αὐτοκτονία, τότε δημιουργεῖ τεράστια προβλήματα ἀκόμη καί στόν δημογραφικό τομέα.

Ὅποτε, πέρα ἀπό τούς ἀριθμούς τῶν στατιστικῶν ἐρευνῶν πρέπει νά ἐστιάσουμε τήν προσοχή καί τό ἐνδιαφέρον μας στόν ἄνθρωπο καί τήν ἐκπλήρωση τοῦ ὑψηλοῦ στόχου του, γιατί, ὅταν ὁ ἄνθρωπος παραμένῃ ἀθεράπευτος, εἶναι ἕνα θηρίο μέ λογική, εἶναι μιά τραγική ὑπαρξη χωρίς νόημα καί σκοπό εἴτε γεννᾶ παιδιά εἴτε ὄχι, εἴτε εἶναι πολύτεκνος εἴτε ὄχι. Σκοπός τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά ἐξαγάγῃ τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν τραγωδία καί νά τόν ὀδηγή στήν ἐκπλήρωση τοῦ σκοποῦ τῆς ὑπάρξεώς του.

Ἡ Ἐκκλησία καί τό δημογραφικό πρόβλημα

* * *

Θά ἤθελα νά διατυπώσω πέντε βασικά θεωρητικά σημεῖα ἀπό τήν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας γύρω ἀπό τό σύγχρονο θέμα τῆς εὐθανασίας.

Πρῶτον. Ἡ ζωὴ δέν εἶναι δημιούργημα δικό μας, ἀλλά δῶρο Θεοῦ. Καί γι' αὐτό δέν ἔχουμε ἀποκλειστικά δικαιώματα πάνω σέ αὐτήν. Ὁ Θεός εἶναι κύριος τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου καί κανεῖς ἄλλος. Αὐτός ἔχει, θά μπορούσαμε νά ποῦμε, τό copyright ὡς χορηγός τῆς ζωῆς. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός κάνει λόγο γιά τήν διάκριση μεταξύ τῶν «ἐφ' ἡμῖν», ὅσων ἔχουμε ἐξουσία, καί τῶν «οὐκ ἐφ' ἡμῖν», ὅσων, δηλαδή, δέν ἔχουμε ἀρμοδιότητα καί ἐξουσία. Ἀσφαλῶς τό δῶρο τῆς ζωῆς ἀνήκει στά «οὐκ ἐφ' ἡμῖν» καί, ἐπομένως, ὑπάγεται στήν ἀποκλειστικότητα τοῦ Θεοῦ.

Δεύτερον. Δέν ἀπολυτοποιεῖται ἡ βιολογική ζωὴ. Εἶναι γνωστόν ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου δέν τελειώνει μέ τόν θάνατο, ἀλλά συνεχίζεται καί πέρα ἀπό αὐτόν. Καί μπορεῖ κανεῖς νά ὑπογραμμίσῃ ὅτι ἡ ζωὴ μετὰ τόν θάνατο ἔχει μεγάλη ἀξία καί

σπουδαιότητα. Έτσι, λοιπόν, την διαδικασία του θανάτου την βλέπουμε και την αντιμετωπίζουμε ως απόκτηση και συνέχιση μιᾶς ἄλλης ζωῆς. Ἡ προσευχή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι σαφής: «χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά καὶ καλὴν ἀπολογίαὶν τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ». Ὁ τρόπος τοῦ τέλους τοῦ βίου συνδέεται μὲ τὸν τρόπο τελείωσης τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν παράστασή του στό φοβερό βῆμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ μιὰ μικρὴ προσευχή τοῦ ἀνθρώπου στό τέλος τῆς ζωῆς του μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει μιὰ ἄλλη διαφορετικὴ, αἰώνια προοπτικὴ. Παρατείνουμε τὴν ζωὴ, γιατί ἐλπίζουμε στὴν τελείωση καὶ σωτηρία.

Τρίτον. Ὁ πόνος στὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πολὺ χρήσιμος καὶ ἀποδοτικὸς, ἀρκεῖ νὰ γνωρίζῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν τρόπο νὰ τὸν αντιμετωπίζῃ. Δυστυχῶς ὁ λόγος γιὰ τὴν εὐθανασία ἀνθεῖστίς σύγχρονες κοινωνίες στίς ὁποῖες ἔχει ἀποβληθῆ ὁ πόνος ὡς ἀνάξιος λόγος. Εἶναι σημαντικό νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ διάσημος ψυχολογικὸς Victor Frankl ἔχει ὑποστηρίξει τὴν ἄποψη ὅτι ὁ πόνος ἀποτελεῖ ἓνα βασικὸ ὑπαρξιακὸ πρόβλημα, καὶ διὰ αὐτοῦ δίνεται στὸν ἄνθρωπο ἡ μοναδικὴ εὐκαιρία γιὰ ἐσωτερικὴ πληρότητα. Διδάσκει ἐμφαντικὰ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ἀγωνίζεται νὰ ἀποφύγῃ τὸν πόνο, ἀλλὰ μᾶλλον πρέπει νὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ ὑποφέρει στὴν ζωὴ του, μὲ τὴν προϋπόθεση, βέβαια, ὅτι ὁ πόνος ἔχει κάποιον νόημα. Μάλιστα, ὑποστηρίζει ὅτι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀντιμετωπίζῃ μιὰ ἀθεράπευτη ἀσθένεια, τότε τοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία «νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ τὸ πιό βαθύ του νόημα». Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι ἀναζητοῦν τὴν εὐχαρίστηση, τὴν ἀπόλαυση καὶ ἀποφεύγουν τὸν πόνο, ἀλλὰ εἶναι σίγουρο ὅτι ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ πόνου, κατὰ σωστὸ τρόπο, δίνει μιὰ ἄλλη αἴσθηση τῆς ζωῆς, πιό ὀλοκληρωμένης καὶ γνήσιας.

Τέταρτον. Ἡ ὅλη διαδικασία τοῦ θανάτου, ὅσο καὶ ἂν εἶναι ἐπώδυνη, δὲν εἶναι χαμένος χρόνος. Γιὰ τὸν ἄρρωστο εἶναι καιρὸς προετοιμασίας γιὰ τὴν εἴσοδό του σὲ ἓναν ἄλλο «χώρο»

ζωής καί για τούς συγγενείς καί τούς οικείους είναι ευκαιρία νά εκφράσουν τά αισθήματα στοργής, αγάπης καί συμπάθειας πρὸς τά ἀγαπητά τους πρόσωπα. Για παράδειγμα, τά παιδιά ἔχουν τήν μοναδική ευκαιρία νά ἀνταποδώσουν τίς «ὀφειλές» τους καί τήν αγάπη τους πρὸς τούς γονεῖς. Καί ἡ πείρα ἔχει βεβαιώσει ὅτι τίς περισσότερες φορές γύρω ἀπό τό κρεβάτι ἑνὸς μελλοθάνατου ἐπανασυνδέονται φιλίες, ἀναπτύσσεται ἡ τρυφερότητα καί ἡ αγάπη, τίς ὁποῖες καταστρέφει ἡ πολυτάραχη καί ἀγχώδης κοινωνική σύγχρονη ζωή. Ὁ λόγος τῆς εὐθανασίας γίνεται σέ κοινωνίες ὅπου ἐπικρατεῖ ἀστοργία, ἀμοραλισμός καί ἀτομικισμός.

Πέμπτον. Ὅταν βρισκόμαστε μπροστά στό μυστήριο τοῦ θανάτου ἑνὸς ἀνθρώπου, καί μάλιστα ἑνὸς ἀνθρώπου πού βρίσκεται στή Νοσοκομεῖα καί τίς Μονάδες Ἐντατικῆς Θεραπείας, τότε ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι ὑπάρχει ἓνα σοβαρό δῖλημμα, τόσο στούς ἰατρούς καί τό νοσηλευτικό προσωπικό, ὅσο καί στούς συγγενεῖς τῶν ἀσθενῶν. Τό δῖλημμα εἶναι: «παράταση ζωῆς ἢ παρεμπόδιση τοῦ θανάτου;»¹². Δηλαδή, μέ τά μέσα τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἐπιδιώκεται νά παραταθῆ ἡ ζωή ἢ νά παρεμποδισθῆ ὁ θάνατος; Εἶναι ἓνα φοβερό δῖλημμα πού ἀπαιτεῖται νά ἔχη κανεῖς μεγάλη διάκριση, αγάπη καί φόβο Θεοῦ γιά νά τό ἀπαντήση. Καί, βέβαια, ἡ ἀπάντηση σχετίζεται μέ τήν δυνατότητα θεραπείας ἢ μή, μέ τό νόημα τῆς παρατάσεως τῆς ζωῆς καί μέ τό κατά πόσον ἔχει κανεῖς τό δικαίωμα νά παρεμποδίξῃ τόν θάνατο ὅταν ἐκεῖνος ἔρχεται ἀκάθεκτα καί τόν ἐπιτρέπη ὁ Θεός, καθώς ἐπίσης σχετίζεται μέ τήν μετάνοια τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ εὐθανασία καί τά βιοηθικά προβλήματα